

ÖKOCÍDIUM ÉS HÁBORÚ: AZ OROSZ-UKRÁN KONFLIKTUS GLOBÁLIS KÖRNYEZETRE GYAKOROLT HATÁSAI

ECOCIDE AND WAR: THE IMPACTS OF THE RUSSIAN UKRAINIAN CONFLICT ON THE GLOBAL ENVIRONMENT

Boros Márk Zoltán* – Jecs Franciska**

Absztrakt

A tanulmány az ökocídium fogalmának nemzetközi jogi értelmezését és szabályozási lehetőségeit vizsgálja, különös tekintettel az orosz–ukrán fegyveres konfliktus globális környezeti hatásaira. Bemutatja az ökocídium történeti fejlődését, valamint elemzi annak jelenlegi helyét a nemzetközi jogrendszerben. A tanulmány kitér az ökocídium önálló nemzetközi bűncselekménnyé nyilvánításának jogi és politikai kihívásaira. Továbbá feltárássra kerülnek az orosz-ukrán konfliktus során bekövetkezett környezeti károk, különös figyelmet fordítva az energiainfrastruktúra pusztulására, az ellátási láncok sérülésére és az élelmiszerbiztonság megingására. Végül részletes elemzés tér ki az orosz-ukrán konfliktus közvetlen és közvetett globális következményeire, valamint azok hosszú távú környezeti és társadalmi hatásaira. A kutatás célja, hogy hozzájáruljon az ökocídium nemzetközi jogi elismerésének előmozdításához, és gyakorlati javaslatokat fogalmazzon meg a környezeti pusztítás hatékonyabb megelőzése érdekében.

Kulcsszavak: ökocídium, orosz-ukrán konfliktus, nemzetközi jog, nemzetközi büntetőjog, nemzetközi környezetvédelmi jog

Abstract

This paper examines the interpretation of the concept of ecocide in international law and the possibilities for its regulation, with particular regard to the global environmental impact of the Russian-Ukrainian armed conflict. It presents the historical development of ecocide and analyzes its current place in the international legal system. The study addresses the legal and political challenges of declaring ecocide as a separate international crime. Furthermore, it explores the environmental damage caused by the Russian-Ukrainian conflict, paying particular attention to the destruction of energy infrastructure, the disruption of supply chains, and the destabilization of food security. Finally, a detailed analysis is provided of the direct and indirect global consequences of the Russian-Ukrainian conflict and their long-term environmental and social impacts. The aim of the research is to contribute to the promotion of the international legal recognition of ecocide and to formulate practical recommendations for more effective prevention of environmental destruction.

Keywords: ecocide, russian-ukrainian conflict, international law, international criminal law, international environmental law

*Boros Márk Zoltán, harmadéves nappali tagozatos joghallgató, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolci Egyetem, email: E-mail: borosmarkzoltan@gmail.com

** Dr. Jecs Franciska, egyetemi tanársegéd, Nemzetközi Jogi és Összehasonlító jogi Tanszék, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolci Egyetem, email: franciska.jecs@uni-miskolc.hu

*„A természet elleni harc az, amit ha véletlenül megnyerünk,
a vesztesek között találjuk magunkat.”*
Ernst Friedrich Schumacher

Bevezetés

A XXI. század globális kihívásai között kiemelt helyet foglal el a környezet védelme, valamint az emberi tevékenységből fakadó ökológiai károk megelőzése és kezelése. A klímaváltozás, a biodiverzitás csökkenése, az ipari szennyezések és a természeti erőforrások kimerülése olyan összetett problémákat jelentenek, amelyek hosszú távon veszélyeztetik az emberiség fennmaradását. Ezek a folyamatok különösen súlyos következményekkel járnak fegyveres konfliktusok idején, amikor a katonai cselekmények nemcsak az emberi életben és az infrastruktúrában okoznak helyrehozhatatlan károkat, hanem a természeti környezetet is jelentős mértékben pusztítják.

A nemzetközi közjog jelenlegi szabályozása ugyan tartalmaz rendelkezéseket a fegyveres konfliktusok során elkövetett környezeti károk tilalmáról, azonban ezek alkalmazhatósága és érvényesíthetősége gyakran korlátozott. Az ökocídium, mint a környezet szisztematikus és súlyos pusztítását magában foglaló cselekmény, mindmáig nem került önálló bűncselekményként nevesítésre a Nemzetközi Büntetőbíróság (International Criminal Court, a továbbiakban: ICC) Római Statútumában¹. Ennek hiánya jelentősen megnehezíti az elkövetők felelősségre vonását, valamint a környezeti károk hatékony nemzetközi szankcionálását.

Az orosz–ukrán háború 2022. február 24-én történt kitörése ráirányította a figyelmet arra, hogy a modern fegyveres konfliktusok során a környezet pusztítása egyre inkább rendszerszintűvé válik. Az ipari létesítmények megsemmisítése, az energiahálózatok és olajvezetékek elleni támadások, a mezőgazdasági termőterületek elaknásítása, valamint a vízbázisok szennyezése nem csupán regionális, hanem globális következményekkel is járnak. Ezek a hatások az élelmiszer-ellátás biztonságát, az energiapiacok stabilitását és a nemzetközi kereskedelem működését egyaránt érintik, tovább mélyítve a geopolitikai és gazdasági feszültségeket.

Jelen dolgozat célja, hogy átfogó képet adjon az ökocídium fogalmának fejlődéséről, nemzetközi jogi megítéléséről és szabályozási lehetőségeiről, különös tekintettel az orosz–ukrán konfliktus során tapasztalható környezeti pusztításra. A tanulmány bemutatja az ökocídium történeti hátterét, elemzi a vonatkozó nemzetközi dokumentumokat, valamint feltárja az orosz–ukrán konfliktus közvetlen és közvetett globális környezeti hatásait. A dolgozat célkitűzése továbbá, hogy hozzájáruljon az ökocídium nemzetközi bűncselekménnyé nyilvánításáról szóló szakmai diskurzushoz, és gyakorlati javaslatokat fogalmazzon meg a környezet hatékonyabb védelme érdekében.

1. Az ökocídium fogalmának kialakulása és nemzetközi jogi megítélése

A következő fejezetben röviden bemutatásra kerül az ökocídium történeti háttere, valamint a jelenlegi nemzetközi jogi szabályozása is. Ugyanakkor górcső alá kerül, hogy miért is lenne fontos, mint ötödik nemzetközi bűncselekményt a Római Statútumba felvenni. Továbbá azt is

¹ *Római Statútum*, T/4490.számú törvényjavaslat az Egyesült Nemzetek Diplomáciai Konferenciája által, a Nemzetközi Büntetőbíróság Rómában, 1998. július 17-én elfogadott Statútumának kihirdetéséről. Magyar Közlöny, 2001/123. (2001. 09.07.)

megvizsgálják, hogy a jelenlegi nemzetközi jogi kereteken belül milyen lehetőségek állnak nyitva az ökocídium nemzetközi szabályozására, annak lehetséges kikényszeríthetőségére.

Az ökocídium, mint fogalom az 1970-es években tűnt fel először, amikor 1972-ben az ENSZ Emberi és Környezeti Konferenciáján² a svéd miniszterelnök, *Olof Palme*³ rámutatott a világ legsúlyosabb globális problémáira, többek között az ipari kizsákmányolásra.⁴ Ezt követte *Polly Higgins*⁵, brit jogász, aki 2010-ben világméretű kampányt indított az ökocídium nemzetközi bűncselekménnyé nyilvánítása érdekében, és megalapította 2017-ben a *Stop Ecocide International* jogi személyt, amely mára több, mint 45 országban aktív.⁶

2019-ben megalakult a *Stop Ecocide Foundation*, amelynek a célja az volt, hogy lépéseket tegyen az ökológiai pusztítás –vagy másnéven ökocídium– nemzetközi bűncselekményként való elismerése felé. A 2019 decemberében, az ICC Résztes Államok Közgyűlése 18. ülésén Vanuatu Köztársaság nyilatkozatában⁷ is rámutatott arra, hogy szem előtt kell tartani az éghajlatváltozás válságát, és hogy hozzá kell adni az ökocídiumot a Római Statútumhoz, mint nemzetközi bűncselekményt.⁸ A Római Statútum tartalmaz hallgatólagos utalást az ökocídiumra a háborús bűntettek vonatkozó 8. cikk (2) bekezdés b) pont, iv. alpontjában mely szerint „... a természeti környezetben hosszú távú és súlyos károkozás, amely egyértelműen aránytalan lenne a várható konkrét és közvetlen katonai előnyhöz képest.”⁹

Az ökocídium – vagyis a környezet szándékos, súlyos és kiterjedt pusztítása – jelenleg nem minősül bűncselekménynek a nemzetközi büntetőjog keretében. Az 1998-ban elfogadott Római Statútum, négy kiemelt bűncselekményt határoz meg:

1. népirtás (genocídium),
2. emberiesség elleni bűncselekmények,
3. háborús bűncselekmények,
4. agresszió büntette.¹⁰

Az ökocídium nemzetközi jogi elismerése előtt több akadály áll. Egyrészt, a szabályozási fragmentáció problémája: a nemzetközi környezetvédelmi jog, a humanitárius jog és a nemzetközi büntetőjog normái eltérő logikák mentén működnek, és gyakran átfedik egymást¹¹. Másrészt, a bizonyítás tudományos komplexitása, amely jelentős anyagi erőforrásokat igényel az ICC részéről.

A környezeti bűncselekmények elleni globális fellépés egyik legfontosabb fóruma az ENSZ Környezetvédelmi Programja (*United Nations Environmental Programme, a továbbiakban: UNEP*) és a Nemzetközi Jogi Bizottság (*International Law Commission*,

² *United Nations Conference on the Human Environment*, 1972. június 5-6., Stockholm, <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> (letöltési idő: 2026. 01. 09.)

³ Olof PALME: 1927-1986 között egykori svéd miniszterelnök

⁴ Andreas GRIEGER: *Modern Environmental Diplomacy*, *Environment & Society Portal*, Arcadia, 2012, no. 10, <https://www.environmentandsociety.org/arcadia/only-one-earth-stockholm-and-beginning-modern-environmental-diplomacy> (letöltési idő: 2026. 01.09.)

⁵ Polly HIGGINS nemzetközi jogász mint az ökocídium „anya”, 1968-2019 között élt.

⁶ Lásd bővebben: <https://www.stopecocide.earth/polly-higgins> (letöltési idő: 2026. 01. 09.)

⁷ Vanuatu Köztársaság nyilatkozata és az ICC Közgyűlése 18. ülésének általános vitájára vonatkozóan, 2019. december 2-7, Hága, https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP18/GD.VAN.2.12.pdf (letöltési idő: 2026. 01.11.)

⁸ Douglas GUILFOYLE: *The International Criminal Court Independent Expert Review: reforming the Court: Part I. Ejil:Talk!* 2020. február 7. <https://www.ejiltalk.org/the-international-criminal-court-independent-expert-review-reforming-the-court-part-i/> (letöltési idő: 2026. 01. 11.)

⁹ Római Statútum, 8. cikk (2) bekezdés, b) pont, iv alpont

¹⁰ Római Statútum 5. cikk.

¹¹ Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law 9-10.

továbbiakban: ILC), amelyek már több évtizede vizsgálják a fegyveres konfliktusok környezeti hatásait. Az ILC 2022-ben elfogadta a *Draft Principles on Protection of the Environment in Relation to Armed Conflicts* című tervezetet, amely átfogóan szabályozza a háborúk előtti, alatti és utáni környezeti felelősséget¹². A környezetvédelem fontosságára a nemzetközi dokumentumokon túl rámutat az is, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa (*UN Security Council, UNSC*) több alkalommal napirendre tűzte a környezeti biztonság kérdését. A multilaterális környezetvédelmi egyezmények (*Multilateral Environmental Agreements, MEAs*) – mint például a veszélyes hulladékok országhatárokat átlépő szállításának ellenőrzéséről és ártalmatlanításáról szóló *Bázei l-Egyezmény* (1989)¹³, a higanyról szóló *Minamata-egyezmény* (2013)¹⁴, vagy a klímaváltozásról szóló *Párizsi Megállapodás* (2015)¹⁵ – közvetlenül nem büntetőjogi természetűek, de szankciós és megfelelési mechanizmusaik révén hozzájárulnak a nemzetközi környezeti normák érvényesítéséhez. A háborús helyzetekben e mechanizmusok gyakran felfüggesztésre kerülnek, ugyanakkor az ENSZ főtitkára¹⁶ 2023-ban felszólította a tagállamokat, hogy „*ne engedjék, hogy a fegyveres konfliktusok mentesítsék őket a környezetvédelmi kötelezettségeik alól*”¹⁷. Az ENSZ tehát nemcsak normatív, hanem koordinatív szerepet is betölt az ökocídium elleni fellépésben: az UNEP, az ILC és a Biztonsági Tanács intézkedései együtt képezik a megelőzés és felelősségre vonás multilaterális alapját.

Az ENSZ Közgyűlésnek benyújtott az ICC 2023. évi jelentése szerint az ökológiai bűncselekmények kivizsgálása költség- és időigényesebb, mint más háborús bűntetteké.¹⁸ E nehézségek ellenére az ICC fokozatosan bővíti jogértelmezését: például a Kongói Demokratikus Köztársaságban folyó vizsgálatok során az illegális bányászatot és erdőirtást is háborús kontextusban értelmezi¹⁹. Az ICC Főügyészsége által 2024-ben kiadott a környezeti bűncselekményekre vonatkozó szakmai irányelve szerint „*elsődlegesen a nemzeti hatóságoknak kell kivizsgálniuk, a komplementaritás elvének megfelelően*”²⁰. Ez azt jelenti, hogy az ökocídium elleni fellépés hatékonysága végső soron az államok politikai akaratán múlik. Az ökocídium elleni fellépésben: az ICC és az ENSZ tehát a globális szintet képviselik.

A helyreállítási mechanizmusok között megkülönböztethető az állami felelősség és a nemzetközi kompenzáció. Az ENSZ Biztonsági Tanács Kártérítési Bizottsága az Öböl-háború után precedenst teremtett azzal, hogy Irakot több milliárd dolláros környezetvédelmi kártérítésre kötelezte.²¹ Ez a gyakorlat azt bizonyítja, hogy az ökocídium jellegű károk pénzügyi

¹² *ILC Draft Principles on Protection of the Environment in Relation to Armed Conflicts, with Commentaries*, 2022. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_7_2022.pdf (letöltési idő: 2026. 01. 13.).

¹³ 101/1996. (VII. 12.) Korm. rendelet a veszélyes hulladékok országhatárokat átlépő szállításának ellenőrzéséről és ártalmatlanításáról szóló, Bázelben, 1989. március 22. napján aláírt Egyezmény kihirdetéséről

¹⁴ 2016. évi CLII. törvény a higanyról szóló Minamata Egyezmény kihirdetéséről

¹⁵ 2016. évi L. törvény az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményben Részes Felelők 21. Konferenciáján elfogadott Párizsi Megállapodás kihirdetéséről

¹⁶ 2017-től jelenleg a portugál származású Antonio Guterres

¹⁷ United Nations Peacekeeping: *Secretary-General's message on the International Day for Preventing the Exploitation of the Environment in War and Armed Conflict*, 2023. <https://peacekeeping.un.org/en/secretary-generals-message-international-day-preventing-exploitation-of-environment-war-and-armed> (letöltési idő: 2026. 01. 15.).

¹⁸ 78th session of the United Nations General Assembly: *Report of the International Criminal Court*, 2023.08.21. 31. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-10/A_78_322-EN.pdf (letöltési idő: 2026. 01.13.)

¹⁹ UNGA: *i.m.* 33.

²⁰ Draft Policy on Environmental Crimes under the Rome Statute, The Office Of The Prosecutor, ICC, 2024. 12. 18., 24. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-12/2024-12-18-OTP-Policy-Environmental-Crime.pdf>

²¹ UNSC Compensation Commission Governing Council: *Report and Recommendations Made by the Panel of Commissioners Concerning the Fifth Instalment Of "F4" Claims*, 2005. <https://uncc.un.org/sites/default/files/2023-05/r2005-10.pdf> (letöltési idő: 2026. 01. 012..)

felelősséggel is szankcionálhatók. A modern környezetvédelmi helyreállítás már nemcsak fizikai rehabilitációt jelent, hanem az ökoszisztémák regenerációját és a biodiverzitás visszaállítását is²². A helyreállítás elve tehát nem pusztán jogtechnikai, hanem morális kötelezettség is, amely az emberi jogok és a természeti jogok közötti új egyensúlyt teremti meg.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a környezeti bűncselekmények és az ökocídium háborús helyzetekben történő szabályozása a nemzetközi jog egyik legdinamikusabban fejlődő területe. Az ENSZ, az ICC, az mind olyan normatív és intézményi eszközöket dolgoztak ki, amelyek együttesen képesek lehetnek megelőzni és szankcionálni a természet szándékos elpusztítását. Bár az ökocídium még nem önálló nemzetközi bűncselekmény, a nemzetközi jogfejlődés iránya egyértelmű: a környezet védelme ma már nem pusztán állami érdek, hanem az emberiség közös jogi és erkölcsi kötelezettsége. A jogalkotás és a jogérvényesítés jövője abban áll, hogy az emberi biztonság és a környezeti biztonság közötti határ elmosódik – és a természet védelme a béke fenntartásának egyik feltételévé válik.

2. Az orosz-ukrán konfliktus történeti előzményei és a diplomáciai tárgyalások hatásai

Az orosz-ukrán agresszió 2022. február 24-én kezdődött meg, amikor Vladimir Putyin orosz elnök bejelentette, hogy katonai hadműveletet indít Ukrajna ellen. Mindezen konfliktus középpontjában pedig a Krím-félsziget áll, amely hosszú múltra tekint vissza. A Krím-félsziget a 18. századtól az Orosz Birodalom része volt, és meghatározó fekete-tengeri flotta állomáshely az orosz gazdaság számára. 1954-ben Hruscsov, az akkori szovjet főtitkár az Ukrán Szocialista Szövetségi Köztársaságnak adományozta a térséget, amely 1991-ben Krími Autonóm Köztársasággá vált, Ukrajnának formális részeként. Ahhoz, hogy a mai helyzetet megértsük, fontos megemlíteni az 1994-ben kötött Budapesti Memorandumot²³ is, amely magába foglalja többek között, hogy garantálja Ukrajna szuverenitását és területi integritását a Krím-félszigettel történő fenyegetésekkel szemben.²⁴ Ugyanakkor ez csak politikai nyilatkozatként értelmezhető, nem tekinthető kötelező erejű nemzetközi szerződésnek.

Oroszország számára geostratégiai szempontból a rendszerváltást követően Ukrajna kiválása jelentette a legnagyobb problémát, hiszen több, mint 54 millió fős lakosságával – amelynek megközelítőleg 17%-át orosz kisebbség adja – valamint a keleti térségben feltörekvő ipari potenciáljával.²⁵ Oroszország geopolitikai szempontból elindította az eurázsiai projektet, amely alapján a posztszovjet rendszer önállósult államait kötötte volna össze gazdasági téren.²⁶ Másik fontos tényező ugyanakkor, hogy a 2000-es évektől az Európai Unió fokozatosan terjesztette ki politikáját kelet és dél irányába. Külpolitikai szempontból fontos megjegyezni, hogy tervei között szerepelt többek között az is, hogy a posztszovjet országokkal fejlessze kapcsolatait.²⁷ Mindezen történések vezettek többek között a 2022. február 24-én kirobban orosz-ukrán háborúhoz. Hosszas történelmi folyamatok eredménye, amelyek mind gazdasági,

²² UNEP: *Principles for Ecosystem Restoration to Guide the United Nations Decade 2021-2030*, 2022. <https://www.decadeonrestoration.org/publications/principles-ecosystem-restoration-guide-united-nations-decade-2021-2030> (letöltési idő: 2026. 01. 12.).

²³ Memorandum on security assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Budapest, 5 December 1994, UN Treaty Series, Volume 3007, No. 52241. 167-182, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%203007/v3007.pdf>

²⁴ LECHNER Zoltán: A Krími válság geopolitikai és geoökonómiai előzményei, *Pólusok folyóirat* 2020./I. évf. 1. szám, 89.

²⁵ LECHNER: *i.m.* 87.

²⁶ LECHNER: *i.m.* 100.

²⁷ LECHNER: *i.m.* 98.

mind humanitárius szempontból felerősítik a háború ellenességéről szóló ideológiát az emberek eszméjében. Oroszország számos beszámolójában megerősítette álláspontját, miszerint ők nekik elegendő a Krím-félsziget, ugyanakkor az ukránok erről hallani sem akarnak.

A diplomáciai kapcsolatok megtartása és azok élénkítése mindig is nagy szerepet játszott a nemzetközi életben. Oroszország esetében ez a „hidegháború” idején kezdett el kibontakozni, amikor is az akkori szovjet főtitkár többlépcsős mechanizmus során kezdte el megszakítani a kapcsolatot a nyugati demokratikus államszervezetekkel. Jelen konfliktus középpontjában ugyanakkor nem a régmúlt eseményei szintézisének lehet nagy szerepet tulajdonítani, ugyanakkor szükséges megjegyezni, hogy ez az eltávolodási mechanizmus visszavezethető az 1970-es, 1980-as évekre. A 2022-ben kirobbant háborút megelőző években a távolodás már érezhető volt a diplomáciai kapcsolatok terén.²⁸ Oroszország mindent annak érdekében tett meg, hogy Ukrajna ne veszélyeztesse területi integritását azzal, hogy NATO-tagságra tart igényt.²⁹ Fontos hangsúlyozni továbbá, hogy Vladimir Putyin Ukrajna létezését, azon belül államiságát is megkérdőjelezte, hiszen nézete szerint azt Oroszország hozta létre „*a bolsevik, kommunista Oroszország*”.³⁰

Az óceánon túl az Amerikai Egyesült Államok már előzetesen próbálta felkészíteni mind Ukrajnát, mind pedig európai szövetségeseit az orosz annektálás ellen. Az Egyesült Államok volt nemzetbiztonsági tanácsadója, *Jake Sullivan*³¹ kilátásba helyezte, hogy Ukrajna humanitárius segítsége, mind gazdasági, mind hadi téren nem fog elmaradni, amint kirobban a háború. A megtagadáson alapuló elrettentés másik elemét képezték³² „*Az Ukrajnának elkülönített katonai segélyek; a 2021-ben augusztus végén először 60 millió, decemberben pedig újabb 200 millió dollárnyi fegyver leszállítását az amerikai haderő készleteiből.*”³³

3. Az orosz-ukrán konfliktus direkt és indirekt környezeti hatásainak vizsgálata

A következő fejezetben bemutatásra kerülnek a bevezetésben már említett energiahordozókra, az élelmiszer-láncolatra, valamint a környezeti amortizációra vonatkozó eddigi ismeretek, amelyeket az orosz-ukrán agresszió váltott ki az elmúlt négy évben. A szerzők megvizsgálják ezen hatások intenzitását, valamint azt is, hogy ezek mennyire vannak kihatással az európai környezetre, illetve annak gazdaságára.

3.1. Az energiapolitika kérdése, és a fosszilis energiahordozókra történő áttérés lehetőségei

A földgáz, a nyers kőolaj és a szénbrikett tekintetében 2021 és 2022 között az Európai Unió tagállamainak kitétségénél megfigyelhető volt, hogy az EU közép-keleti országai növelték kitétségüket az orosz termékek iránt, míg a nyugati és északi országok inkább csökkentették. Az EU-s szankciók között felmerült „*kőolaj-stop*” ugyanakkor nem terjedt ki a vezetékeken szállított kőolajra, hiszen, ha ezt a kulcsfontosságú energiaellátást meggátolták volna (amely jelenleg nem rendelkezik alternatíva nélkül), akkor a helyettesítést dinamikusan és rövid idő

²⁸ JÓJÁRT Krisztián: Út a háborúba, *Nemzet és Biztonság* 2022/4. szám, 102.

²⁹ JÓJÁRT: *i.m.* 104-105.

³⁰ PAPP Kristóf Csaba, Főhadnagy: Az orosz-ukrán háború alapvető okai, *Nemzetközi tevékenység HSz.* 2024/3., 51.

³¹ *Jake Sullivan* az Egyesült Államok nemzetbiztonsági tanácsadója volt 2021-2025 között

³² JÓJÁRT: *i.m.* 105.

³³ JÓJÁRT: *i.m.* 106.

alatt kellett volna megoldani.³⁴ A kiobbant agresszió miatt megemelkedett fosszilis energiahordozók árai is rámutattak annak a fontosságára, hogy a klímaváltozás közepette, valamint egy elhúzódó konfliktus alatt mennyire is fontos az megújuló energiaforrásra épülő rendszerre való átállás. Az orosz-ukrán konfliktus tekintetében azt is szükséges megemlítenünk, hogy annak befejezésével mindkét állam megcsonkított területrészenek helyreállítása érdekében magas szén-dioxid kibocsátásba kezdenek majd a helyreállítás érdekében, amely szintén kihatással lesz a környezetre.³⁵ Mindezen cselekmények tovább fogják növelni a globális üvegházhatást, és szerepet fognak játszani a biodiverzitás csökkentésében, valamint elősegítik majd előbb-utóbb a globális felmelegedést is.

Miután az Európai Unió részlegesen felszámolta az Oroszországtól való energiaimport-függést, jelentősen elkezdte növelni a megújuló energiaforrásokba való befektetést. Az EU ambiciózus célkitűzései között szerepel az is, hogy 2028-ig évi 750 milliárd amerikai dollár értékben vásároljon energiaforrásokat. Mindezek mellett a zöld energia térnyerése ellenére a kínai beszállítók dominanciája jelenthetik az új energiaimport-kapcsolatot az EU számára.³⁶ Az Európai Unió energiapolitikája az orosz energiafüggőség csökkentésével párhuzamosan új típusú kiszolgáltatottságba sodródott: az amerikai fosszilis energiahordozók és a kínai zöld technológiák dominanciája közé. Az EU hosszú távú energiastratégiájának sikere várhatóan azon fog múlni, mennyire tudja egyensúlyba hozni a klímavédelmi célokat és a geopolitikai függetlenséget.

Az orosz fosszilis-energiához tartozó európai országok tekintetében elmondható, hogy az elfogadott szankciók során gazdasági és politikai ellenérdekeket váltottak ki több ország tekintetében.³⁷ Az unió ugyanakkor mindezen radikális változások tekintetében a hosszan tartó döntési folyamatok révén nem tud egyből reagálni.

3.2. Ellátási láncok, élelmiszer- és nyersanyagpiacok környezeti amortizációja

Az orosz-ukrán agresszió folyamatában számos ország kénytelen volt revideálni gazdasági kapcsolatait, főként azokat az országokat érinti, amelyek közvetlen kapcsolatban voltak Oroszországgal vagy akár Ukrajnával. Ezáltal nemcsak szomszédos országokban, hanem globális szinten változásokat eredményezett mind az ellátási láncok, mind az élelmiszer- és nyersanyagpiacok környezeti amortizációja, kifejezetten azon országok tekintetében, amelyek közvetlen kapcsolatnak voltak kitéve orosz-ukrán exportnak.³⁸ A kutatás során vizsgált termékcsoportokban (kukorica, magolaj, repce)³⁹ megfigyelhető, hogy Oroszország tekintetében a legtöbb állam kitévőséggel rendelkezik az exportcikkek tekintetében. Az Európai Unió szabályozásából is megfigyelhető, hogy az agresszió során Ukrajna támogatását helyezi előtérbe, hiszen a mezőgazdasági cikkekre bevezetett vámkedvezmény tekintetében is a

³⁴ ILOSKICS Zita–GYIMESI András–BRAUN Emese (2025) Az Európai Unió kereskedelmi kitévőségének átrendeződése az orosz-ukrán konfliktus hatására, *Statisztikai Szemle*, 103/1.2025, 68-69.

³⁵ Ariela Caraseni LUSCHINI–Erik Eduardo REGO–Nayara MONTEBELLO: How did the Russia–Ukraine war impact energy imports and electricity generation? A comparative analysis between Germany and the United Kingdom, *The Electricity Journal*, 37/ 3. 2024. április, <https://doi.org/10.1016/j.tej.2024.107396>

³⁶ Ron BOUSSO: EU energy policy trapped between US gas and Chinese green tech, *Reuters*, 2025. július 31. <https://www.reuters.com/markets/commodities/eu-energy-policy-trapped-between-us-gas-chinese-green-tech-bouso-2025-07-31/> (letöltési idő: 2026. 01. 19.)

³⁷ Tim G. BENTON - Antony FROGGATT – Laura WELLESLEY – Owen GRAFHAM – Richard KING – Neil MORISSETTI – James NIXEY – Patrick SCHRÖDER: The Ukraine war and threats to food and energy supply disruptions, *Research Paper Environment and Society Programme*, 2022. április, 16.

³⁸ ILOSKICS –GYIMESI–BRAUN: *i.m.* 49.

³⁹ ILOSKICS –GYIMESI–BRAUN: *i.m.* 73-74.

globális élelmiszerellátás helyreállítását célozta meg.⁴⁰ Oroszország a legnagyobb exportbázisnak tekinthető gabonatermékek területén az egész világon, ugyanakkor Ukrajna az ötödik legtöbbet exportáló ország a rangsorban. Azon országok körében, amelyek orosz vagy ukrán importcikkre behozatalára szorulnak, a háború folyamán azzal a szomorú helyzettel találkozhattak, hogy ezen cikkek szállítása lelassult, vagy részleges befagyasztáson ment keresztül. A kevésbé fejlett országok tekintetében feltehető a kérdés, hogyha nem állnak át más országok exportcikkeire, akkor milyen mértékben, mekkora ráhatással válthat ki szükségletkielégítési problémákat a potenciális fogyasztók körében a háború okozta kereskedelmi láncolatok felbomlása. Az Ukrajna területéhez tartozó Fekete-tengeri kikötői blokádnak alá vonása is a kereskedelem megbénításához vezetett. Ezzel szoros összefüggésben áll az is, hogy a mezőgazdasági területek körzetében élő emberek deportációja is megtörtént a súlyos környezeti károk elhárításának tekintetében.⁴¹ Mindezek tekintetében a már lassan négy éve tartó háborúval összefüggésben megállapítható, hogy a gabonatermékek árai, valamint a nyers gabonaárak miért növekedtek radikálisan az elmúlt időkben. Ezen árváltozások leginkább azon országokat érintik, akik vagy teljes mértékben, vagy részben a két ország gabonatermékeinek behozatalára szorulnak, ide tartozik a Közép-Kelet, Észak-Afrika és Ázsia bizonyos területei. Mindezen történések vezettek oda, hogy néhány országban a bizonytalan ellátás következtében éhezés következett be, amelyet feszült, instabil politikai helyzetek követtek.⁴²

Az ukrajnai háború példátlan mértékű környezeti pusztítást okozott, amely egyre inkább nemcsak ökológiai, hanem jogi és emberi jogi problémaként is értelmezhető.⁴³ A háború egyik leggyorsabban érzékelhető környezeti hatása a légszennyezés növekedése volt. A bombázások, tűzérési támadások, ipari létesítmények elleni csapások és az égő üzemanyagok nagy mennyiségű szennyező anyagot bocsátottak ki. Kijevben például a finom részecskék koncentrációja 2022 márciusában 27,8 szorosán haladta meg a WHO ajánlott határértékét. A járműforgalom, különösen a nehéz katonai járművek és tankok mozgása, tovább növelte a fosszilis tüzelőanyag-felhasználást és a légszennyezést. Bár bizonyos városi területeken az ipari termelés visszaesése ideiglenesen csökkentette egyes légszennyezők –mint például a nitrogén-dioxid, NO₂– koncentrációját, a robbanások, tüzesetek és rombolások következtében felszabaduló toxikus anyagok (pl. azbeszt, nehézfémek) tartós és lokális egészségügyi kockázatot jelentenek.

A vízkészletek jelentős károsodást szenvedtek a háborús tevékenységek következtében. A bombázások és ipari létesítmények elleni támadások számos vízellátó, szennyvízkezelő és hidraulikus infrastruktúrát tettek tönkre. 2023 közepéig több mint 720 vízügyi létesítményt ért károsodás, köztük víztisztítókat és szennyvíz-átemelőket. A legnagyobb környezeti katasztrófát a Nova Kahovka-gát 2023 júniusi megsemmisülése okozta, amely mintegy 19,9 milliárd m³ víz kiömlését eredményezte. A hirtelen áradás előtört mezőgazdasági területeket, védett

⁴⁰ ILOSKICS –GYIMESI–BRAUN:*i.m.* 71.

⁴¹ Tarek Ben HASSEN–Hamid El BILALI: Impacts of the Russia-Ukraine War on Global food Security: Towards More Sustainable and Resilient Food Systems? *Foods* 2022,11/5, 2301., doi.org/10.3390/foods11152301, <https://www.mdpi.com/2304-8158/11/15/2301> (letöltési idő: 2026. 01. 25.).

⁴² Alexander REKEDA: Ukraine War: Impact on Global Supply Chains, 2024. 10. 23., <https://alexanderrekeda.com/2024/10/23/ukraine-war-impact-on-global-supply-chains/> (letöltési idő: 2026. 01. 29.)

⁴³ Daniil UKHORSKIY: Environmental destruction in war: A human rights approach. *EJIL:Talk!* European Journal of International Law. <https://www.ejiltalk.org/environmental-destruction-in-war-a-human-rights-approach/> (letöltési idő: 2026. 02. 06).

élőhelyeket, és nagy mennyiségű vegyi, biológiai és olajszennyezést juttatott a Dnyeper folyóba és a Fekete-tengerbe.⁴⁴

Az orosz–ukrán háború környezeti következményei messze túlmutatnak a közvetlen pusztításon: a konfliktus tartósan befolyásolja Ukrajna ökológiai, gazdasági és társadalmi jövőjét. A környezetrombolás egyben jogi és erkölcsi kérdés is, amely felveti a nemzetközi közösség felelősségét a háborús környezeti károk megelőzésében, dokumentálásában és helyreállításában.

3.3. Lehetőségek Ukrajna számára az ökocídium kikényszerítéséhez

Ukrajna számára számos lehetőség adódhat ahhoz, hogy az ökocídium megtörténte elismerését kikényszerítse még akkor is, ha az nem minősül nemzetközi bűncselekménynek. Az ukrajnai háború előteremtheti az alkalmat, hogy globálisan elfogadják az ökológia fogalmát bűncselekményként, ami fontos lépés lenne a környezetvédelemben. Számos környezeti károsodás történt, amelyek nemcsak Ukrajnát, hanem a Fekete-tenger régióját is érintették, ezért létfontosságú a jogi mechanizmusok vizsgálata az elkövetők felelősségre vonása érdekében.

Ahhoz, hogy Ukrajna ki tudja kényszeríteni az ökocídiumot arra három lehetséges opció áll fenn: Elsősorban az „ökológia”, vagy ökocídium meghatározása a jogi szövegekben nem egységes, ezért is nehéz a büntetethőség bizonyítása. Másodszor a környezeti károk bizonyítása, az okozati összefüggések megállapítása hosszasan elhúzódó folyamat és technikailag is bonyolult folyamat. Harmadszor a jelenlegi nemzetközi jogi keretek elsősorban a katonai és humanitárius bűncselekményekre koncentrálnak, ezért is van kevés lehetőség arra, hogy a környezet ellen elkövetett bűncselekmények tekintetében előrelépést jelentsen a jelenlegi konfliktus.⁴⁵ Mindezen történések realizálódása rámutat arra, hogy a nemzetközi jog korszerűsítése elengedhetetlen, és minél előbb meg kell történnie annak érdekében, hogy a bűncselekmény okozta károkat helyre tudják állítani, ezáltal is meggátolni az esetlegesen bekövetkezendő súlyos és helyreállíthatatlan károkat. Példaként megemlíthető, hogy az ukrán Környezetvédelmi és Természeti Erőforrások Minisztériuma 2108 milliárd hrivnyára becsülte a jelenlegi katonai tevékenységek által okozott környezeti költségeket. A Nemzetközi Békéltetési Információs Szolgálat (*International Peace Information Service*, a továbbiakban: IPIS) 2023-as beszámolója⁴⁶ részletezi azokat az eseteket is, amikor infrastruktúra-károk – például a Nova Kakhovka Dam gátjának megsérülése – miatt mintegy 150 tonna olaj és egyéb toxikus anyag került a Dnyeper folyóba, amely nemcsak az ukrajnai vízi ökoszisztémára, hanem a Fekete-tengerbe ömlő folyórendszerre is hatással van.⁴⁷

További az 1. fejezetben tárgyaltak szerint az ökocídium fogaloma új, jogilag (még) nem teljesen szabályozott. A Római Statútum” 8. cikk (2) bekezdés (b)pont (iv) alpontja ugyan

⁴⁴ Olexiy ANGURETS–Pavlo KHAZAN–Kateryna KOLESNIKOVA–Maksym KUSHCH–Cernochova MARCELA–Havrának MIROSLAV: *Environmental consequences of Russian war in Ukraine*, 2022, <https://cleanair.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/cleanair.org.ua-environmental-consequences-of-russian-war-in-ukraine-war-damages-en-version.pdf> (letöltési idő: 2026. 02. 10.)

⁴⁵ Sophie JOUBERT: *Can Crimes of Ecocide Committed During the Conflict in Ukraine be Legally Punished?* *Law and World*, 2023.12. 27. <https://lawandworld.ge/index.php/law/article/view/425> (letöltési idő: 2026. 02. 10.)

⁴⁶ IPIS: *The Ukraine war, environmental destruction and the question of ecocide*, 2023.10.17., <https://ipisresearch.be/weekly-briefing/the-ukraine-war-environmental-destruction-and-the-question-of-ecocide/> (letöltési idő: 2026.02.11.)

⁴⁷ Brian SABBE: *The Ukraine war, environmental destruction and the question of ecocide*, *Ipis*, 2023. október 17.: <https://ipisresearch.be/weekly-briefing/the-ukraine-war-environmental-destruction-and-the-question-of-ecocide/> (letöltési idő: 2026. 02.13.)

foglalkozik olyan támadásokkal, amelyek „széles körű, hosszú távú és súlyos kárt okoznak a természetes környezetben”, de önálló ökocíd bűncselekményként nincs jelen. Az ukrainai büntető jogrendszer viszont előremutató, ugyanis az ukrán büntető törvénykönyv 441. cikke szerint „ökológiai katasztrófát okozó tevékenység” már belső ukrán bűncselekményként szerepel az ökocídium.⁴⁸ Ez azt jelenti, hogy Ukrajna – az invázió körülményei között – akár hazai peres eljárást is elindíthat az orosz fegyveres agresszió miatt okozott környezeti pusztítás kapcsán. Azonban a cél a nemzetközi szintű kikényszerítés lenne, azonban itt az eljárási lehetőségek korlátozottak. Nemzetközi szinten az ICC-eljárás kapcsán létezik lehetőség arra, hogy a környezeti pusztítás, mint háborús bűncselekmény kerüljön vizsgálatra. A Konfliktus- és Környezetvédelmi Observatórium (Conflict and Environment Observatory, a továbbiakban: CEOBS) rámutat arra, hogy az ICC jóvátételi mandátuma révén környezeti helyreállítási projektek („*environmental restoration projects*”), kárpótlás („*compensation for environmental harms*”) és szimbolikus intézkedések („*symbolic measures*”) válhatnak lehetségessé prognózisként.

4. Záró gondolatok

A tanulmányban bemutatott elemzések egyértelművé teszik, hogy az ökocídium kérdése nem pusztán jogi vagy környezetvédelmi probléma, hanem civilizációs jelentőségű kihívás, amely a 21. század globális biztonságpolitikájának, nemzetközi jogának és fenntarthatósági stratégiáinak egyik központi kérdésévé vált. A környezeti pusztítás mértéke – különösen fegyveres konfliktusok idején – ma már olyan léptéket ölt, amely túlmutat az államhatárokon, és közvetlen hatást gyakorol az emberiség egészének jövőjére.

A nemzetközi jog jelenlegi eszközrendszere ugyan tartalmaz bizonyos védelmi mechanizmusokat, azonban ezek korlátozottan érvényesíthetők, és nem képesek megfelelő válaszokat adni a rendszerszintű környezetrombolás problémájára. Az ökocídium önálló nemzetközi bűncselekménnyé nyilvánításának hiánya – különösen a Nemzetközi Büntetőbíróság hatáskörében alkalmazott Római Statútum keretein belül – joghézagot teremt, amely jelentősen megnehezíti az elszámoltathatóságot és a nemzetközi felelősségre vonást. Ez a hiányosság nem csupán jogtechnikai, hanem erkölcsi és politikai felelősségvállalási kérdés is.

További konklúzióként vonható le, hogy az ökocídium kriminalizálása nem pusztán szimbolikus lépés lenne, hanem strukturális változást hozhatna a nemzetközi jogrendben. Egy ilyen szabályozás hozzájárulna a megelőzéshez, erősítené a felelősségre vonás mechanizmusait, valamint elősegítené a környezeti károk nemzetközi szintű helyreállításának intézményesítését. Ugyanakkor világossá válik az is, hogy a jogi szabályozás önmagában nem elegendő: valódi előrelépés csak politikai akarat, nemzetközi együttműködés és társadalmi szemléletváltás együttes megvalósulása esetén érhető el.

Összességében az ökocídium kérdése nem csupán a környezet védelméről szól, hanem arról is, hogy az emberiség képes-e felismerni saját felelősségét a bolygó ökológiai egyensúlyának megőrzésében. A környezet pusztítása ugyanis nemcsak természeti veszteség, hanem az emberi jövő alapjainak rombolása is. Ennek felismerése teszi az ökocídium fogalmát nem csupán jogi kategóriává, hanem egy új globális gondolkodásmód szimbólumává.

⁴⁸ CEOBS: *Legal accountability for environmental destruction in Ukraine*, 2022. 03.07, <https://ceobs.org/legal-accountability-for-environmental-destruction-in-ukraine/> (letöltési idő: 2025. 02. 15.)